

основуючись на тому, що в кримінології злочинність часто визначають як суспільний або суспільно-правовий феномен, відносно масове, історично мінливе соціальне явище, що має кримінально-правовий характер, класову сутність та складається з усіх злочинів, вчинених у певній державі у відповідний період. Отже, на сьогодні, в період становлення в Україні суспільних відносин, змінюються якісні та кількісні показники злочинності, що потребує вироблення сучасних методів дослідження. Відбувається переоцінка соціальних цінностей, системи їх захисту та охорони. Таким чином, кримінологія повинна оновити методологічні підходи, розробити та запропонувати дієві заходи запобігання і протидії сучасній злочинності.

Список використаних джерел

1. Юридична енциклопедія [Електронний ресурс] // Українська енциклопедія : [сайт]. – 2004. – Режим доступу: file:///C:/Users/Andrii/Desktop/evre_2014_4_16%20(2.pdf. – Назва з екрана.
2. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: в 3-х т. / А. П. Закалюк. – Т. 1. – Київ : ЮрінЕ. – 2007. – 423 с.
3. Кузнецова Н. Ф. Преступление и преступность : монографія / Н. Ф. Кузнецова. – М. : Юрид. лит.-ра. – 1969. – 424 с.

Кваша О. О. – доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України

УТІЛЕННЯ ІДЕЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ В СУЧАСНІЙ КРИМІНАЛЬНІЙ ПОЛІТИЦІ УКРАЇНИ

Принципи кримінальної політики (політики у сфері протидії злочинності) не збігаються за змістом із принципами кримінального права, проте є визначальними для останніх. Кримінальну політику вчені трактують як ширше за змістом поняття, ніж кримінальне право, оскільки кримінальна політика не лише визначає кримінально-правові методи та засоби протидії злочинності, а й спрямована на розв'язання проблем, пов'язаних із профілактикою правопорушень, тобто охоплює правові, соціальні, організаційні, ідеологічні та інші засоби

[1, с. 70]. Вітчизняний фундатор досліджень кримінальної політики М. П. Чубинський у праці «Нариси кримінальної політики», аналізуючи погляди Беккарія, акцентує увагу на такому твердженні: «Не можна назвати справедливим чи необхідним (що одне й те саме) покарання за злочини до того часу, поки закони не прагнуть до попередження цих злочинів...» [2, с. 447]. Отже, справедливість тісно пов'язана із запобіганням злочинності, її слід розглядати як панівну ідею кримінальної політики держави. На підставі аналізу зазначеної праці видатного вченого у вступному нарисі до Антології української юридичної думки (2004) ми спільно з О. М. Костенком констатували, що М. П. Чубинський керувався в науковій діяльності важливим принципом – *«справедливість вимагає»*, який має стати фундаментальним для кримінального права та кримінальної політики сучасної Української держави.

Принципи невідворотності відповідальності та покарання, індивідуалізації покарання мають забезпечувати реалізацію справедливості у кримінальному праві. Будь-яка законодавчо визначена санкція та її застосування не повинні суперечити, насамперед, природній ідеї справедливості (а не лише принципу законності). Тільки те покарання, у якому втілено ідею справедливості, буде належно сприймати як особа, щодо якої його застосовано, так і потерпілий від злочину та суспільство. Принцип справедливості у кримінальному праві як одну з умов досягнення цілей покарання застосовують у відплатних правовідносинах і конкретизують у правилі: «кожному – те, на що він заслужив» [3, с. 16]. Визнаючи провідну роль природної ідеї справедливості, поділяємо положення концепції натуралістичної юриспруденції, основоположником якої в Україні є О. М. Костенко: «з допомогою цієї концепції є можливим відкриття законів соціальної природи для втілення їх у чинному законодавстві» [4, с. 83].

Проте сучасна концепція розподілу права і нормативно-правового акта засвідчує, що принципи права можуть виникати й діяти не тільки завдяки правотворчості та функціонуванню нормативно-правових актів. Вони існують передусім у людській свідомості у вигляді найзагальніших уявлень про добро і зло, справедливість і несправедливість, порядність і непорядність, повагу й неповагу тощо [5, с. 5]. Тому справедливість не можна ставити в один ряд з іншими принципами, адже системний характер принципів обумовлює їх ієрархічність. Саме

справедливість є тією універсальною природною ідеєю, яка стоїть на верхньому шаблі, її втілення створює підґрунтя для дотримання таких принципів, як законність, гуманізм тощо. Обґрунтовуючи впровадження в науковий обіг поняття раціонального гуманізму, Ю. С. Резнік виокремлює справедливість з-поміж інших принципів: «раціональний гуманізм як засада, узгоджена зі справедливістю й іншими кримінально-правовими принципами...» [6, с. 8].

Водночас про належне втілення природної ідеї справедливості в сучасній кримінальній політиці поки що не йдеться. Така найвиразніша тенденція, як протидія корупції, часто виявляється в постановленні несправедливих судових рішень. Громадянське суспільство очікує від державних органів ефективних заходів щодо запобігання корупції, суворого покарання корупціонерів, однак ці заходи не повинні суперечити принципам кримінальної політики, насамперед справедливості. Негативною рисою політики у сфері протидії корупції в Україні є необґрунтоване та несправедливе притягнення до відповідальності осіб, які не причетні до корупції. До цього призводить, насамперед, недосконалість чинного законодавства. Воно має бути максимально чітким, визначеним і не залишати можливості для довільної інтерпретації його норм залежно від конкретної ситуації. Однак аналіз Закону України

«Про запобігання корупції» дає підстави для висновку про нечіткість і неоднозначність низки його положень, а найголовніше – наявність понять, які не мають нормативних дефініцій у відповідному регулятивному законодавстві.

Суспільного резонансу набула справа 2016 р. про правопорушення, пов'язане з корупцією, щодо працівниці Національного антикорупційного бюро України К. О. Везелевої-Борисової, яка брала участь як викладач у тренінгу. Постановою Солом'янського районного суду м. Києва вона визнана винною в учиненні правопорушення, передбаченого ст. 172⁴ Кодексу України про адміністративні правопорушення. У цій справі необхідно було з'ясувати, чи є тренінг викладацькою діяльністю, адже це поняття законодавчо не визначено. Ствердній відповіді на це питання було присвячено низку публікацій, згідно з якими зміст викладацької діяльності слід трактувати як передання нових знань від одного суб'єкта до іншого з метою набуття останніми теоретичних знань, а також практичних умінь і навичок [7].

Не скасування рішення Солом'янського районного суду м. Києва могло стати прецедентом щодо притягнення до відповідальності тих осіб, які працюють у правоохоронних органах, є висококваліфікованими фахівцями та можуть передати свій практичний досвід і знання іншим особам на тренінгах, що проводять для навчання співробітників державних органів. Тренінги, як й інші інтерактивні форми навчання, активно застосовують працівники науки та освіти. З огляду на спеціалізований характер майже всіх тренінгів, що проводять поза межами освітніх рівнів, тренерами можуть бути переважно особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Протидія корупції як пріоритетний напрям сучасної кримінальної політики нашої держави в жодному разі не повинна спричиняти порушення принципів законності та справедливості. Будь-яка особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, є, насамперед, громадянином України та має всі права, гарантовані Конституцією України, зокрема право на справедливий розгляд і вирішення справи (ст. 21 Кримінального процесуального кодексу України).

Тому поновленням справедливості вважаємо скасування Апеляційним судом м. Києва постанови суду першої інстанції у справі про адміністративне корупційне правопорушення щодо К. О. Везелевої-Борисової від 10 лютого 2017 р. Приймаючи рішення, суд керувався принципом верховенства права, закріпленим у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, зокрема правової визначеності, з огляду на відсутність законодавчо визначеного поняття «викладацька діяльність».

Загалом ця резонансна справа стала підтвердженням безсистемного та хаотичного прийняття нормативно-правових актів і внесення до них змін, що призводить до суперечностей чи прогалин у законодавстві, зрештою – до прийняття неоднозначних судових рішень, порушення принципу справедливості. У цьому контексті зауважимо, що прийняття «Закону Савченко», унаслідок якого один день попереднього ув'язнення зараховують як два дні позбавлення волі, призвело до погіршення криміногенної ситуації в Україні. Тому 23 лютого 2017 р. було прийнято в першому читанні

законопроект «Про внесення змін до статті 72 Кримінального кодексу України щодо удосконалення порядку зарахування строку попереднього ув'язнення» від 10 жовтня 2016 р. № 5259.

Як підсумок доречно згадати вислів англійського письменника Ч. Колтона: «Закон і справедливість – дві речі, які Бог об'єднав, а людина роз'єднала» [8, с. 13].

Список використаних джерел

1. Ковалев М. И. Соотношение уголовной политики и уголовного права / М. И. Ковалев // Советское государство и право. – 1978. – № 12. – С. 69–73.

2. Антологія української юридичної думки : в 10 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін.]. – Київ : Юрид. кн., 2002. – Т. 7 : Кримінальне право. Кримінальний процес / [упоряд.: О. М. Костенко, О. О. Кваша ; відп. ред. О. М. Костенко]. – 2004. – 616 с.

3. Васильчук В. О. Справедливість як категорія права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12 / Васильчук Вікторія Олександрівна. – Львів, 2013. – 23 с.

4. Костенко О. М. Що є право? Про основи «натуралістичної» юриспруденції у світлі соціального натуралізму / О. М. Костенко // Право України. – 2010. – № 4. – С. 83–91.

5. Колодій А. М. Конституція і розвиток принципів права України (методологічні питання) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / Колодій Анатолій Миколайович. – Київ, 1998. – 382 с.

6. Резнік Ю. С. Принцип гуманізму та його реалізація в кримінальному праві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Резнік Юлія Степанівна. – Київ, 2017. – 203 с.

7. Кваша О. «Стратити не можна помилувати» (Тренінг: вид викладацької діяльності чи правопорушення, пов'язане з корупцією? / О. Кваша // Юридичний вісник України. – 2016. – № 46–47 (1114–1115). – С. 14–15.

8. Закон и правосудие в афоризмах, мыслях и изречениях / [сост. С. Р. Тагиев и др.]. – Луганск : ЛЮТ, 2008. – 171 с.